

Lagmannen

Ert diarienummer: Ju2019/02387/Å

Justitiedepartementet
Åklagarenheten
103 33 Stockholm
ju.remissvar@regeringskansliet.se

Kopia till: ju.a@regeringskansliet.se

Remissyttrande över delbetänkandet Stora brottmål – nya processrättsliga verktyg (SOU 2019:38)

1. Inledande synpunkter

Som utgångspunkt ställer sig tingsrätten positiv till en reform av rättegångsbalkens straffprocessuella regler i syfte att skapa ytterligare möjligheter att begränsa de största målens omfattning och säkerställa en effektiv och rättssäker förundersökning och förberedelse av alla brottmål, med särskild inriktning på stora och komplicerade mål.

Utredningens förslag innebär i vissa avseenden en långtgående förändring av de principer som idag ligger till grund för brottmålsprocessen. Tingsrätten delar de argument som framförs i utredningen om att brottmålsprocessen bör utvecklas i en riktning där parterna tar ansvaret för brottmålets sakinhåll medan domaren ansvarar för att opartiskt leda processen framåt och pröva det som parterna lägger fram. Utredningens förslag, som innebär en övergång till en mer ackusatorisk process, är dock endast avsedda att tillämpas i stora och komplicerade typer av brottmål. Samtidigt är bestämmelserna, så som de är utformade, generellt tillämpliga i alla typer av brottmål. En övergång till en ackusatorisk brottmålsprocess bör dock enligt tingsrätten genomföras på ett sådant sätt att det sker inom ramen för en större reform där överväganden gjorts beträffande samtliga typer av brottmål.

Tingsrätten instämmer vidare i utredningens bedömning om att det behövs starkare incitament för misstänkta utredningsmedverkan än vad som gäller idag och ställer sig positiv till en reform i detta hänseende. Tingsrätten anser vidare att de förslag som presenteras i utredningen stärker den misstänktes rätt genom ökad förutsebarhet och transparens. Tingsrätten ställer sig också positiv till att kravet på den misstänktes uppgifter ska förstås på samma sätt som vid tillämpningen av 29 kap. 5 § första stycket 5 brottsbalken. Vidare instämmer tingsrätten i att erkännanden även fortsättningsvis ska vara varken en tillräcklig eller nödvändig förutsättning för att bestämmelserna om den misstänktes utredningsmedverkan ska kunna tillämpas. Tingsrätten anser dock att det finns vissa problem med de

lagförslag som utredningen föreslår, särskilt när det gäller den föreslagna ordningen för åklagarens möjlighet att meddela utfästelsebeslut om högsta straff och rättens bundenhet av detta. Tingsrätten konstaterar också att det i utredningen saknas överväganden om hur den föreslagna ordningen beträffande utfästelsebeslut är förenlig med 11 kap. 3 § regeringsformen, som bl.a. föreskriver att ingen myndighet får bestämma hur en domstol ska döma i det enskilda fallet eller hur en domstol i övrigt ska tillämpa en rättsregel i ett särskilt fall.

De verktyg som åklagaren ges såvitt avser möjligheten att meddela beslut om förundersökningsbegränsning och utfästelsebeslut förutsätter enligt tingsrättens mening vidare att åklagarmyndigheten ges resurser i sådan utsträckning att besluten inte fattas på felaktiga grunder, t.ex. av arbetsbesparingsskäl. De nya förslagen innebär därutöver en ökad risk för åklagare att bli utsatta för otillbörliga påtryckningar. Enligt tingsrättens mening är det därför viktigt att åklagarens integritet värnas och att det finns rutiner för hur sådana påtryckningar ska hanteras.

Utredningens förslag aktualiserar vidare komplicerade rättssäkerhetsfrågor, framförallt i fråga om gränsdragningen mellan den misstänktes utredningsmedverkan och ett kronvitnesssystem samt den misstänktes rätt till insyn under förundersökningen.

När det gäller utredningens lagförslag avseende ett ökat fokus på förberedelsen i brottmål ställer tingsrätten sig, i stort, positiv till det som föreslås.

I det följande kommer tingsrätten att lämna sina synpunkter på de enskilda lagförslag som lämnas i utredningen. Tingsrätten har valt att fokusera särskilt på de frågor som enligt tingsrätten har störst inverkan på den nuvarande brottmålsprocessen, nämligen reformen avseende förundersökningsbegränsning och utfästelsebeslut vid misstänkta utredningsmedverkan.

Yttrandet ska läsas tillsammans med tingsrättens remissyttrande över delbetänkandet Tidiga förhör – nya bevisregler i brottmål (SOU 2017:98).

2. Synpunkter på utredningens lagförslag

2.1 Förundersökningsbegränsning som incitament för misstänkta utredningsmedverkan (avsnitt 5.5 och 5.8)

Aktuella lagförslag: 23 kap. 4 b och c §§ rättegångsbalken

Tingsrätten instämmer i huvudsak i utredningens bedömningar och ställer sig som utgångspunkt positiv till utredningens förslag avseende ökade möjligheter för åklagaren att fatta beslut om förundersökningsbegränsning vid utredningsmedverkan. Enligt tingsrätten förekommer dessa typer av överväganden redan

idag, dock under mer oregerade former. Tingsrätten anser därför att det är positivt att förfarandet regleras. Det skulle innebära större förutsebarhet och ökad transparens för den misstänkte och gör förfarandet mer tydligt för alla inblandade parter. Tingsrätten ställer sig dock tveksam till hur stor genomslagskraft de föreslagna ändringarna kommer att få i praktiken, sett utifrån det syfte som bestämmelserna är tänkta att uppnå. Givet är dock att denna fråga kommer bli beroende av hur aktivt åklagaren tillämpar de möjligheter som bestämmelserna öppnar upp för och hur väl detta mottas av försvaret, som åläggs en mer aktiv roll redan under förundersökningen jämfört med idag. Att den offentlige försvararen och den misstänkte får en mer aktiv roll under förundersökningen anser tingsrätten emellertid vara positivt.

Som redogjorts för ovan anser tingsrätten att det är ändamålsenligt och lämpligt att kravet på den misstänktes uppgifter ska förstås på samma sätt som vid tillämpningen av 29 kap. 5 § första stycket 5 brottsbalken och att erkännanden även fortsättningsvis inte ska vara en tillräcklig eller nödvändig förutsättning för att bestämmelsen ska kunna tillämpas. Tingsrätten ser dock vissa svårigheter när det gäller den bedömning som åklagaren ska göra i de fall en misstänkt lämnat uppgifter av väsentlig betydelse för utredningen som avser både egen och annans brottslighet. I utredningen anges att det enbart är uppgifternas värde i förhållande till utredningen av den egna brottsligheten som kan ligga till grund för strafflindring/förundersökningsbegränsning. Hur denna bedömning ska göras av åklagaren i ett så tidigt skede av utredningen saknas det dock närmare vägledning kring. Detta kan innebära svårigheter för åklagaren att på ett rättssäkert och enhetligt sätt bedöma vad en lämnad uppgift faktiskt är värd vid tillämpningen av reglerna om såväl förundersökningsbegränsning som strafflindring vid utredningsmedverkan. Tingsrätten anser också att det är av stor vikt att bestämmelserna inte tillämpas på ett sådant sätt att det i praktiken blir fråga om ett kronvitnesssystem.

När det gäller bedömningen av om det föreligger hinder mot att tillämpa bestämmelsen om förundersökningsbegränsning vid utredningsmedverkan med hänsyn till ett väsentligt allmänt eller enskilt intresse anser tingsrätten att det finns risk för en oenhetlig tillämpning och tolkning eftersom begränsad vägledning ges. Av utredningen framgår bland annat att brott som har en hög straffskala eller som i det enskilda fallet har inneburit att en målsägande genom brottet utsatts för en grov kränkning av sin person inte bör kunna bli föremål för förundersökningsbegränsning enligt den aktuella bestämmelsen. Samtidigt anges att det bakomliggande syftet med reformen ska utgöra grunden för bedömningen. Det tolkningsutrymme som ges, utan närmare vägledning, riskerar enligt tingsrätten att ske på bekostnad av brottsoffren på ett sätt som kan upplevas som icke godtagbart från ett målsägandeperspektiv. Vidare innebär den begränsning som föreslås att det kan ifrågasättas vilka typer av brott som bestämmelsen i slutändan kommer att tillämpas på och om den kommer att fylla det syfte som den är avsedd för.

Tingsrätten instämmer i utredningens överväganden när det gäller den föreslagna bestämmelsen i 23 kap. 4 c § rättegångsbalken och ställer sig positiv till förslaget i denna del. Det bör dock tydliggöras rent språkligt att det är åklagaren, och inte

domstolen, som har möjlighet att frångå ett beslut om förundersökningsbegränsning.

2.2 Straffhindring och utfästelsebeslut som incitament för misstänkta utredningsmedverkan (avsnitt 5.6, 5.8 och 5.9)

Aktuella lagförslag: 23 kap. 4 d och e §§, 30 kap. 3 a § samt 45 kap. 4 a § rättegångsbalken

Tingsrätten ställer sig tveksam till utredningens förslag i dessa delar. Straffhindring är enligt tingsrättens uppfattning i och för sig det som skulle kunna ge starkast incitament för misstänkta att medverka i utredningen. Den föreslagna ordningen innebär också – i likhet med vad som anförts beträffande förundersökningsbegränsning vid utredningsmedverkan – större förutsebarhet och ökad transparens för den misstänkte. Det som ofta är ett indirekt löfte från åklagaren idag (med hänsyn till bestämmelsen i 29 kap. 5 först stycket 5 § brottsbalken) skulle för den misstänkte innebära ett bindande löfte med den föreslagna ordningen.

Den föreslagna ordningen med utfästelsebeslut innebär att åklagaren får ett ökat ansvar för straffmätningen. En sådan ordning riskerar enligt tingsrättens mening att ta fokus från åklagarens huvudsakliga uppgift under förundersökningen, nämligen att utreda skuldfrågan. Även om åklagare och domare har samma grundutbildning skiljer sig rollerna åt så som de för närvarande ser ut och den praktiska utbildningen har fokus på olika färdigheter. Tingsrättens uppfattning är att åklagare idag inte har lika stor erfarenhet av att göra straffmättningsbedömningar som domare. Den föreslagna ordningen skulle därför innebära att ytterligare utbildningsresurser för åklagare skulle behöva läggas ned. Tingsrätten ställer sig tveksam till om de förväntade fördelarna med utfästelsebeslut motiverar detta. Vidare anser tingsrätten att straffmätningen i enskilda fall ofta inte låter sig göras på ett okomplicerat sätt. Det är därför enligt tingsrättens mening problematiskt att ha en ordning där domstolen är bunden av ett utfästelsebeslut meddelat av åklagaren i ett tidigt skede av förundersökningen. Denna problematik gör sig särskilt gällande vid stora och komplicerade mål där det inte sällan kan vara fråga om ett stort antal åtalpunkter, återfall i brottslighet m.m. som kan innebära svåra straffmättningsbedömningar.

Den föreslagna ordningen skulle vidare innebära att stora och komplicerade brottmål där ett utfästelsebeslut meddelats inte kan bli föremål för praxisbildning i fråga om straffvärde och straffmättningsvärde och att överväganden endast kommer ske i en instans. Förslaget skulle också innebära svårigheter för domstolen vid tillämpningen av 34 kap. brottsbalken.

Tingsrätten anser det vara en självklarhet ur ett rättssäkerhetsperspektiv att rätten alltid är fri att döma mildare än vad åklagaren har angett i ett utfästelsebeslut. Detta förutsätter dock att åklagaren gör det tydligt under huvudförhandling vilka

överväganden som gjorts vid den straffmätning som ligger till grund för utfästelsebeslutet så att rätten vet vad åklagaren har beaktat och inte vid dennes straffmätning.

Tingsrätten instämmer i utredningens överväganden när det gäller den föreslagna bestämmelsen i 23 kap. 4 e § rättegångsbalken och ställer sig positiv till förslaget i denna del. Det bör dock tydliggöras rent språkligt att det är åklagaren, och inte domstolen, som har möjlighet att frångå ett utfästelsebeslut.

Utöver det som anförts ovan hänvisar tingsrätten till de ställningstaganden som framgår av avsnitt 2.1 beträffande den misstänktes utredningsmedverkan.

Slutligen anser tingsrätten att förslaget om strafflindring vid utredningsmedverkan även bör inkludera unga lagöverträdare, skälet för detta ställningstagande redovisas nedan (avsnitt 2.7).

2.3 Målsägandens rätt (avsnitt 5.12)

Aktuella lagförslag: 20 kap. 8 och 8 a § rättegångsbalken

Tingsrätten instämmer i utredningens överväganden och ställer sig positiv till förslagen i dessa delar då tingsrätten anser att den föreslagna ordningen är en förutsättning för att övriga föreslagna reformer ska kunna genomföras. Ändringarna innebär dock en avsevärd förändring av målsägandens processuella rättigheter i brottmålsprocessen. Konsekvenserna av en sådan förändring ur ett brottsofferperspektiv bör enligt tingsrätten utredas närmre. Vidare befarar tingsrätten att förändringarna av målsägandens processuella rättigheter i brottmålsprocessen kan leda till att målsäganden i högre utsträckning än idag väljer att väcka en civilrättslig talan om skadestånd, vilket tingsrätten anser bör beaktas.

2.4 Överläggning och rättssäkerhetsgarantier (avsnitt 5.7, 5.14 och 7.1.5)

Aktuella lagförslag: 21 kap. 3 a § och 23 kap. 4 f § rättegångsbalken

Tingsrätten ställer sig positiv till förslaget om att det ska vara en offentlig försvarare närvarande vid överläggning inför beslut om förundersökningsbegränsning och/eller strafflindring vid utredningsmedverkan. Enligt tingsrätten är detta en förutsättning för att den misstänktes intressen vid och inför överläggningen ska kunna tillvaratas på ett rättssäkert sätt. Tingsrätten har inte heller något att erinra mot det tänkta systemet för hur överläggningarna ska gå till.

En förutsättning för att en överläggning ska kunna genomföras på ett rättssäkert och effektivt sätt är dock, som utredningen också behandlar, att den misstänkte får del av relevanta uppgifter ur förundersökningen som han eller hon behöver

för att kunna ta ställning till om han eller hon vill medverka eller inte. Den misstänktes utredningsmedverkan innebär i praktiken att han eller hon bestämmer sig för att lämna uppgifter avseende egen brottslighet som i regel kommer innebära en ökad sannolikhet för att han eller hon också kommer att lagföras för brottsligheten – eller i vart fall del av den. Det är därför viktigt att den misstänkte har möjlighet att bedöma bevisläget innan han eller hon bestämmer sig för att lämna uppgifter om egen brottslighet, särskilt med hänsyn till den misstänktes rätt att tåga. Tingsrätten anser att det mot denna bakgrund är problematiskt att den misstänkte inte har någon rätt till insyn i förundersökningen i det tidiga skede som en överläggning normalt sett skulle bli aktuellt och att förslaget innebär att åklagaren får en frihet att ensidigt bestämma vilka uppgifter som den misstänkte ska få del av inför överläggningen. Tingsrätten ställer sig tveksam till om åklagarens objektivitetsplikt, i ljuset av de krav som uppställs i Europakonventionens artikel 6 och Europadomstolens praxis, är tillräcklig för att principen om parternas likställdhet ska upprätthållas. Av detta skäl bör det enligt tingsrätten övervägas om den misstänkte ska ges full insyn i förundersökningen i ett tidigare skede.

2.5 Den misstänktes rätt till insyn under förundersökningen (avsnitt 7.1) och ökade möjligheter att lägga fram vittnesattester och ljud- och bildupptagningar av berättelser som lämnats utom rätta (avsnitt 9.3)

Aktuella lagförslag: 23 kap. 18 c §, 35. kap 14 och 14 a § rättegångsbalken

Med den ordning som föreslås får tidiga förhör en ökad betydelse. Enligt tingsrätten riskerar förslagen om tillåtande av återopande av tidiga förhör och motförhör att inte få avsett genomslag. Detta eftersom den misstänkte vid tidpunkten för förhörens genomförande inte har fullständig insyn i förundersökningen och det av rättssäkerhetsskäl kan behöva hållas kompletterande förhör efter att den misstänkte fått del av hela förundersökningen. Nyttan av den föreslagna ordningen kan därför ifrågasättas. Vidare aktualiserar de föreslagna bestämmelserna samma frågeställningar som tingsrätten lyft ovan beträffande den misstänktes rätt till insyn under förundersökningen (se avsnitt 2.4). Tingsrätten hänvisar även till de överväganden som redovisats i tingsrättens remissyttrande över delbetänkandet Tidiga förhör – nya bevisregler i brottmål (SOU 2017:98), s 4.

2.6 Ökat fokus på förberedelsen (avsnitt 6.6–9 och 8.4)

Aktuella lagförslag: 35 kap. 6 §, 45 kap. 10 §, 45 kap. 11 §, 45 kap. 13 §, 46 kap. 6 §, 47 kap. 7 a § samt 51 kap. 10 och 12 § rättegångsbalken

Tingsrätten instämmer i utredningens överväganden när det gäller de föreslagna bestämmelserna avseende ett ökat fokus på förberedelsen i brottmål och ställer sig i huvudsak positiv till förslagen i dessa delar. Tingsrätten önskar dock framföra följande synpunkter.

Vad gäller de föreslagna bestämmelserna i 45 kap. 10 § och 47 kap. 7 a § rättegångsbalken har tingsrätten inget att erinra mot förslagen i sig men konstaterar att rätten har få processuella verktyg för att kunna uppfylla syftet med bestämmelserna.

När det gäller den föreslagna bestämmelsen i 46 kap. 6 § rättegångsbalken ställer tingsrätten sig tveksam till om det finns behov av att reglera rättens möjlighet att vid huvudförhandling redogöra för vad som förekommit under förberedelsen och vilka fördelar en sådan reglering för med sig.

När det gäller de föreslagna ändringarna i 45 kap. 13 § rättegångsbalken anser tingsrätten, mot bakgrund av att bestämmelsen så som den är utformad är tillämplig i alla typer av brottmål, att det finns en risk för att sammanträde kommer att påkallas av parter även i brottmål där det saknas behov av sammanträde. Med hänsyn till den föreslagna lydelsen om att sammanträde ska hållas om det inte är *uppenbart* obehövt ser tingsrätten en risk för att tingsrätten kommer behöva hålla sammanträden på begäran av part trots att detta inte är behövt. Detta skulle leda till en ökad arbetsbörda och en minskad effektivitet i handläggningen av de mindre komplicerade brottmålen. Det bör enligt tingsrättens mening övervägas om uppenbarhetsrekvisitet kan utgå.

I övrigt har tingsrätten inget att erinra mot de föreslagna ändringarna.

2.7 Reglerna om utredningsmedverkan ska inte omfatta unga lagöverträdare (avsnitt 5.11)

Aktuellt lagförslag: 4 a § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare

Tingsrätten anser att det finns skäl att överväga om reglerna avseende utredningsmedverkan även ska omfatta unga lagöverträdare. Enligt tingsrätten bör unga lagöverträdare få möjlighet att åtnjuta samma fördelar som vuxna lagöverträdare vid utredningsmedverkan. Det är enligt tingsrätten angeläget att utredningar av brottslighet avseende unga lagöverträdare drivs på ett effektivt sätt, vilket bestämmelserna om utredningsmedverkan är avsedda för. Därtill anser tingsrätten att det kan finnas fördelar med att uppmuntra unga personer att medverka i utredningar avseende egen brottslighet. Tingsrätten delar i och för sig de skäl som utredningen anför för sitt ställningstagande. Samtidigt anser tingsrätten att det får anses ligga inom ramen för försvararens uppdrag att tillvarata den unga misstänktes rättigheter och att detta, naturligtvis, även bör gälla vid beslut om utredningsmedverkan. Försvararens uppgift blir i ett sådant fall att uppväga den unga misstänktes bristande mognad och förmåga att överblicka konsekvenserna av ett beslut om att medverka i utredningen.

2.8 Övriga lagförslag och kommentarer

Tingsrätten har inget att erinra mot övriga lagförslag i utredningen eller de språkliga moderniseringar som föreslås.

I beredningen av detta yttrande har tingsfiskalerna Emily Ashton och Helena Lindahl samt rådmannen Bertil Jarl deltagit. Utredningen och yttrandet har föredragits vid ett domarmöte och övriga domare har fått tillfälle att lämna sina synpunkter på yttrandet.

På tingsrättens vägnar

Nils Cederstierna